

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2021-3-11>

**«НАСИЛЛЯ – НЕ МЕТОД»: ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ Й ОСОБЛИВОСТІ
БОРОТЬБИ МАРТИНА ЛЮТЕРА КІНГА ЗА ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА
АФРОАМЕРИКАНЦІВ**

Юрій Конончук,

*аспірант кафедри цивілізаційної історії та археології
Центрально-Східної Європи факультету історичної освіти
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-8904-3634
yurakononchuk@gmail.com*

Анотація. Стаття присвячена процесам формування світоглядної позиції Мартіна Лютера Кінга. Матеріал дослідження викладається у хронологічному порядку. У ньому проаналізовано окремі аспекти дитинства доктора, досліджуються чинники, що вплинули на його особистість. Висвітлюються умови його становлення у професійній сфері. Окрема увага приділяється поглядам Мартіна Лютера Кінга на методи боротьби афроамериканців за свої громадянські права. Аналізуються еволюція його поглядів, їхня системність та кінцева мета, якою її бачив сам Мартін Лютер Кінг. У статті досліджуються стосунки доктора Кінга з американським урядом, його погляди на тогочасну зовнішню та внутрішню політику Сполучених Штатів Америки. Окремим аспектом розглядаються ідеї ненасильства в контексті боротьби, їхня етимологія, специфіка, а також ефективність її застосування Мартіном Лютером Кінгом.

Ключові слова: Мартін Лютер Кінг, громадянські права, ідеологія ненасильства, афроамериканці.

**“VIOLENCE IS NOT A METHOD”: FORMING THE IDEOLOGY
AND FEATURES OF MARTIN LUTHER KING’S STRUGGLE
FOR THE CIVIL RIGHTS OF AFRICAN AMERICAN**

Yurii Kononchuk,

*Postgraduate Student at the Department of Civilizational History and Archeology of Central and
Eastern Europe of the Faculty of Historical Education National Pedagogical
Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-8904-3634
yurakononchuk@gmail.com*

Abstract. The article is devoted to the processes of forming the worldview of Martin Luther King. The research material is presented in chronological order. It analyzes some aspects of the doctor’s childhood, examines the factors that influenced his personality. The conditions of his formation in the professional sphere are covered. Particular attention is paid to Martin Luther King’s views on the methods of African Americans to fight for their civil rights. The evolution of his views, their systematics and the ultimate goal, which Martin Luther King himself saw, are analyzed. The article examines Dr. King’s relationship with the US government, his views on US foreign and domestic policy at the time. A separate aspect considers the ideas of nonviolence in the context of the struggle, their etymology, specificity, and the effectiveness of its use by Martin Luther King.

Key words: Martin Luther King, civil rights, ideology of nonviolence, African Americans.

Вступ. У період, коли світова спільнота робить спробу побудови мультикультурного суспільства, нової актуальності набуває діяльність провідних ідеологів гуманізму. Методи та прийоми, за допомогою яких вони зуміли модернізувати ідеологію суспільства, знову можуть бути успішно застосовані. Вивчення ідеологічних засад діяльності Мартіна Лютера Кінга, як головного ідеолога ненасильства та людиноцентризму, створить можливість для консоліда-

ції досвіду з питань реалізації та захисту прав людини. Розуміння специфіки й особливостей використання методів ненасильства дозволить модернізувати підхід до подолання окремих суспільних суперечностей та соціальних криз.

Мета нашого дослідження полягає у спробі проаналізувати окремі аспекти світоглядної системи М.Л. Кінга, визначити чинники, що на неї впливали. Дослідити значення ролі особистості в умовах боротьби за громадянські права.

Виклад основного матеріалу дослідження. У середині ХХ ст. американське суспільство стало ареною боротьби за громадянські права для всього кольорового населення Сполучених Штатів. Незважаючи на те, що 50-ті рр. ХХ ст. були періодом економічного піднесення, саме в цей часовий проміжок сформувались сучасні життєві цінності пересічного американця, дискримінаційний розрив сягнув «мертвої точки»: за таких умов подальше співіснування було неможливим. Каталізаторів загострення ситуації було кілька: темношкірі ветерани війн (Другої світової 1939–1945 рр., Корейської 1950–1953 рр.), які захищали демократію за кордоном, але не могли скористатись з її переваг у себе вдома; геттоїзація великих міст, яка фактично провела територіальний поділ між різними етнічними групами всередині країни; ситуативна поступовість уряду в питаннях подолання сегрегаційної проблеми; невідповідність задекларованих документів із прав людини (зокрема, міжнародних, підписантом яких виступали США) реалізації їх на практиці.

Афроамериканська спільнота США й окремі всеамериканські правозахисні організації на період посилення сегрегаційного загострення відреагували закономірним зростанням та розширенням боротьби за громадянські права. Усі форми протесту афроамериканців у 50–70-ті рр. можна розділити на стихійні й організовані. До стихійних виступів афроамериканців прийнято відносити повстання в чорних гетто в 60-х рр. Організований складник руху афроамериканців за свої права також не був однорідний: його можна розділити на ненасильницькі форми протесту із центральною фігурою Мартіна Лютера Кінга і насильницькі, терористичні форми, представниками яких були «Чорні пантери» та Нація ісламу (Heivskykh, 1973: 63).

Мартін Лютер Кінг, як головний глашатай ненасильницького способу боротьби, пройшов складний і тривалий шлях формування зрілої світоглядної позиції. Він народився 15 січня 1929 р. в Атланті, адміністративному центрі штату Джорджія, у сім'ї пастора місцевої баптистської церкви. У результаті вивчення дитинства М.Л. Кінга варто відзначити кілька аспектів його виховання та соціалізації, які знайдуть своє відображення в майбутньому. Незважаючи на складне становище чорношкірого населення в Південних штатах, сім'я М.Л. Кінга не належала до найбільш принижених і знедолених верств негритянського суспільства, навпаки, потомствени пастори, Кінги входили до складу місцевої своєрідної «афроамериканської» еліти і могли похвалитися досить міцним середнім достатком. М.Л. Кінгу теж судилося піти стопами батька і стати пастором. Роль батька М.Л. Кінга, М.Л. Кінга-старшого варто розглянути більш детально. Передусім саме батькові М.Л. Кінг завдячував своїм ім'ям, адже при народженні у свідоцтві він був записаний як «Майкл Кінг». Старший Кінг під час відвідин щорічного Всесвітнього баптистського альянсу (BWA), який відбувався в Німеччині, був натхненний лідером реформації Мартіном Лютером, якого на зборах розглядали за взірць. Його вразила сила мирного протесту М. Лютера, його вплив на перебіг історії та значення для німецької нації загалом (King, 2005: 231).

Саме батько стане для М.Л. Кінга духовно-ціннісним життєвим орієнтиром. Ще з раннього дитинства він мав змогу спостерігати гордий і безстрашний протест свого батька проти сегрегації, наприклад коли Кінг-старший відмовляється слухати дорожнього поліцейського після того, як його називають «хлопчиком», або разом із сином покидає продуктовий магазин, де їм пропонують обслуговуватися з боку запасного виходу. Оскільки суспільна ситуація вимагала від афроамериканців стійкості, рішучості та вміння відстоювати свої права,

М.Л. Кінг-старший намагався виростити сина сильною та непересічною особистістю. М.Л. Кінг згодом розповідатиме, що батько регулярно бив його до 15 років. Жорстокі методи виховання батько підкріплював аргументацією про те, що «він зробить із нього щось вагоме, навіть якщо йому доведеться забити його до смерті» (Marshall, 2005: 12–15).

За сімейними традиціями М.Л. Кінгу теж судилося стати пастором. Саме із цією метою він пройшов основні традиційні ланки необхідної освіти: середню школу, чоловічий негр-тянський коледж в Атланті, потім теологічну семінарію в Честері, нарешті, Бостонський університет. Останній М.Л. Кінг закінчив у 1955 р., захистивши дисертацію й отримавши ступінь доктора філософії. В університетах навчалися забезпечені та порівняно захищені чорні хлопці. Студенти гостріше переживали своє становище, шукали вихід для свого народу, свого покоління. Хтось, заперечуючи американський расизм, заперечував Америку, одні вступали в компартію, інших приваблювали чорні мусульмани, які ненавидять білу «расу дияволів». М.Л. Кінг, син пастора й онук пастора, був іншим. Він був зразковим американцем, тільки чорним. Вихований ідеологічно свідомим батьком, М.Л. Кінг, спадковий священик, був пастором нового типу (Baldwin, 1991: 281–282).

У червні 1955 р. М.Л. Кінг обійняв посаду пастора баптистської церкви в Монтгомері, в Алабамі. Ніде у США в той час расизм не виявляв себе настільки яскраво, як у Монтгомері. «Колиска бунтівної Південної Конфедерації», місто і через століття пишалось своїм статусом «столиці расизму», постійно підтверджуючи його принизливими сегрегаційними обмеженнями, діяльністю ку-клукс-клану і систематичним цькуванням чорного населення. Хоча акти расової дискримінації траплялися історично по всій території Сполучених Штатів, можливо, найбільш насильницькі регіони були в колишніх державах Конфедерації. Упродовж 1950-х і 1960-х рр. ненасильницький протест руху за громадянські права викликав деяку напруженість, яка набула національної ваги. Першочергово М.Л. Кінг приїхав до цього міста, щоб вести звичайне життя пересічного баптистського пастора.

Включення М.Л. Кінга у процеси боротьби афроамериканського населення за рівні громадянські права базувалось на проповідуванні ідеології ненасильства, яка протиставлялась агресивній діяльності білого населення (напади, залякування, суди Лінча), як «вища» та морально досконаліша, як єдиний правильний шлях до перемоги. Часто згадуваний як пацифізм, метод ненасильства вважається спробою впливати на суспільство більш м'яко. Щоб підготуватися до протестів фізично і психологічно, демонстранти проходили навчання з ненасильства. За словами колишнього активіста із прав людини Брюса Гартфорда, існують дві основні галузі навчання ненасильства. Є філософський метод, який передбачає розуміння методу ненасильства та його користі, і тактичний метод, який у кінцевому підсумку навчає демонстрантів «як бути протестувальником – як сидіти, як пікетувати, як захистити себе від нападу, як залишатися холоднокрівним, коли люди кричать расистські образи вам в обличчя і б'ють вас». Філософський метод ненасильства в американському русі за громадянські права був значною мірою натхненний «відсутністю співпраці» Махатми Ганді з англійськими колоністами в Індії, який мав намір привернути увагу так, щоб громадськість або «втрутилася заздалегідь», або «забезпечувала громадський тиск на підтримку заходів, яких необхідно вжити». Як пояснює Гартфорд, філософське навчання ненасильства має на меті «сформувати індивідуальне ставлення і психічну реакцію на кризи і насильство» (Ветерани руху за громадянські права). Гартфорд і такі активісти, як він, які навчалися тактичного ненасильства, уважали за необхідне для гарантування фізичної безпеки, виховання дисципліни, навчання учасників демонстрацій і формування взаємної довіри серед демонстрантів (ветеранів руху за громадянські права). Для багатьох концепція ненасильницького протесту була способом життя, культурою. Проте не всі погодилися із цим поняттям. Джеймс Форман, колишній член КПХЛ (і пізніше Чорних пантер) і тренер із ненасильства, був серед тих, хто цього не зробив. У своїй автобіографії «Створення

чорних революціонерів» Дж. Форман показав свій погляд на метод ненасильства як «суто тактику, а не спосіб життя без обмежень» (Purnick, 1988).

На початку своєї проповідницької правозахисної діяльності спочатку мало знав про М. Ганді і рідко вживав термін «ненасильство» протягом перших років активності на початку 1950-х рр. М.Л. Кінг спочатку не відкидав насильство повною мірою. Він практикував самооборону, навіть тримав зброю у своєму домі як засіб захисту від можливих нападників. Ідеологи пацифізму дуже вплинули на його світоглядну позицію, показуючи йому альтернативу ненасильницького опору, стверджуючи, що це буде кращим засобом для досягнення своїх цілей у сфері громадянських прав, ніж самооборона. Після відмови від особистого використання зброї М.Л. Кінг мав складні відносини з явищем самозахисту в русі. Він публічно засуджував її як поширену практику, але визнав, що це іноді необхідно (Pearson, 2002: 37). Протягом своєї кар'єри М.Л. Кінга часто захищали інші активісти із прав людини, які несли зброю, як-от полковник Стоун Джонсон (Gray, 2012), Роберт Хайлінг та інші (Thomson-Deveaux, 2014).

Власне бачення ідеології ненасильства М.Л. Кінг сформував під впливом окремих його ідеологів. Першим постійним радником М.Л. Кінга з питань ненасильства був ветеран, афроамериканський активіст із прав людини Баярд Рустін (King Encyclopedia). Окрім нього, М.Л. Кінг співпрацював із «білими» активістами Харрісом Воффордом і Гленом Смайлі (Wofford, 2015). Ідеологія Б. Рустін і Г. Смайлі базувалась на християнській пацифістській традиції. Б. Рустін застосував ненасильство під час проведення кампанії «Подорож примирення» у 1940-х рр. (Kahlenberg, 1997), а Х. Воффорд пропагував гандизм до південних чорношкірих із початку 1950-х рр. (Wofford, 2015).

Після перших успішних випадків застосування ненасильницького методу боротьби М.Л. Кінг написав працю «Крок до свободи» (“Stride Toward Freedom”), яка включала розділ «Паломництво до ненасильства». М.Л. Кінг окреслив своє розуміння ненасильства, яке прагне перемогти опонента і схилити його до дружби та співпраці, а не принижувати або перемагати його у класичному розумінні. Активними натхненниками та співавторами розділу були відомі тогочасні популяризатори пацифізму Б. Рустін і Г. Смайлі, Х. Воффорд, які згадувались раніше.

Окремо варто зазначити вплив Махатми Ганді на процес формування ідеологічної позиції М.Л. Кінга. Останнього надихав його успіх з ненасильницьким активізмом, як студент богослов'я М.Л. Кінг описав М. Ганді як одну з «осіб, які демонструють дію Духа Божого» (King Encyclopedia, 2015). М.Л. Кінг «довгий час <...> хотів поїхати в Індію» (King, 2005: 231). За сприяння Х. Воффорда, Комітету з обслуговування американських друзів та інших прихильників він зміг профінансувати подорож у квітні 1959 р. Поїздка до Індії М.Л. Кінга поглибила його розуміння ненасильницького опору, його прихильність до процесів боротьби за громадянські права у США. У своєму радіозверненні, яке він зробив в останній вечір в Індії, М.Л. Кінг висловив таку думку: «З моменту перебування в Індії я більше, ніж будь-коли раніше, переконаний, що метод ненасильницького опору є найпотужнішою зброєю, доступною для пригноблених людей у їхній боротьбі за справедливість і гідність <...> Сьогодні ми вже не можемо обирати між насильством і ненасильством; це – або ненасильство, або неіснування». Його філософія була натхненна ненасильницькими засобами М. Ганді, який прагнув таким чином покінчити із британським правлінням в Індії. У свою чергу, М.Л. Кінг надихав інших змінювати суспільство ненасильницькими засобами, наприклад, рух солідарності проти радянської окупації в Польщі, боротьбу Нельсона Манделі проти апартеїду в Південній Африці (Z istorii politychnoho rukhu ta hromadskoi dumky SShA, 1991: 77).

Захоплення М.Л. Кінг ідеями й образом М. Ганді не зменшувалося із часом. Навіть під час отримання Нобелівської премії миру в 1964 р. він вітав «успішний прецедент» використання ненасильства «на величому шляху Махатми Ганді, який кинув виклик могутній Британській імперії <...>, але для боротьби використовував лише зброю істини, силу душі та сміливість, не завдаючи жодної шкоди» (King, 1964: 12).

Іншим джерелом натхнення для ненасильницького методу М.Л. Кінга було есе Генрі Девіда Торо «Про громадянське непокору» та його тема відмови від співпраці зі злою системою (Lance Hill, 2006). Генрі Девід Торо – американський мислитель середини XIX ст., який підняв ідеї, що випереджали свій час. Зокрема питання щодо ролі держави в житті особистості, ідеологізації побутового життя суспільства, екологічні загрози та породжений ними «зелений анархізм». Американський історик Р. Риміні стверджує, що вірність Г. Торо своїм ідеалам, його мирний протест проти окремих державних дій стали взірцем боротьби для М. Ганді та доктора Мартіна Лютера Кінга (Rumny, 2018: 159).

Окремі аспекти ідеології Генрі Девіда Торо наявні у працях протестантських теологів Рейнгольда Нібура та Пола Тіллаха (Robbins, 2007). М.Л. Кінг казав, що християнство Вальтера Раушенбуша та соціальна криза залишили «незгладимий відбиток» на його мисленні, надавши йому теологічну основу для своїх соціальних проблем (Ansbro, 1982: 14). М.Л. Кінг був схвилюваний думкою В. Раушенбуша про те, що християни поширюють соціальні заворушення у «вічному, але дружньому конфлікті» з державою, водночас критикуючи його і закликаючи його діяти як інструмент правосуддя (King, 1964: 127). М.Л. Кінг часто згадував проповідь Ісуса на горі як центральну для його роботи (Burrow, 2014: 313)]. М.Л. Кінг також іноді вживав поняття «агапе» (братська християнська любов). Проте після 1960 р. він перестав використовувати його у своїх працях (The Martin Luther King Jr. Research and Education Institute, 2015).

Віру М.Л. Кінга в ефективність обраного ним шляху постійно підкріплювали успішні мирні акції протесту. Одна з перших таких протестних акцій відбулась у місті Монтгомері (Алабама). У Монтгомері, як і в інших містах Сполучених Штатів, існували складні правила, що стосувалися проїзду у громадському транспорті: перші чотири ряди крісел призначалися суто для білих. Чорношкірим (вони становили 75% користувачів автобусів) зазвичай пропонувалося сидіти ззаду, причому межа їхньої території могла змінюватися залежно від кількості білих пасажирів. Якщо білих виявлялося дуже багато, кольорові на вимогу водія вставали, поступаючи їм місцем, або взагалі залишали автобус. 1 грудня 1955 р. в місті Монтгомері втомлена негритянка Роза Паркс сіла на місце «для чорних». Пасажирів ставало все більше, водій зажадав, щоб негри поступилися місцями білим. Роза Паркс відмовилась. Водій викликав поліцію і жінку було заарештовано (Ivanov, 1981: 330).

Розі звинуватили в порушенні правопорядку і відпустили наступного дня, справа спричинила резонанс. Увесь Монтгомері обговорював «справу Паркс». Лідери кольорової спільноти і правозахисних організацій дуже швидко дійшли висновку, що ця подія може стати довгоочікуваним приводом привернути загальну увагу до проблеми сегрегації. 4 грудня в церквах, магазинах і просто на вулицях почалася агітація до бойкоту громадського транспорту. Привід для боротьби, можливість її мирної реалізації не могли пройти повз Мартіна Лютера Кінга, який у місті Монтгомері обіймав посаду пастора. Він очолив новостворений рух, що дістав назву «Асоціація щодо поліпшення Монтгомері». У день суду, 5 грудня, активісти роздали 35 000 буклетів, у яких говорилося: «Ми закликаємо кожного негра не користуватися автобусами на знак протесту проти арешту і суду над Розою Паркс. Якщо вам потрібно на роботу, ідіть пішки або візьміть таксі. Але, будь ласка, дорослі і діти, жодних автобусів у понеділок! Тримайтеся подалі від автобусів у понеділок!». Бойкот тривав 381 день. Увесь цей час автобуси простоювали в гаражах, а транспортні компанії несли величезні збитки, поки нарешті закон не був змінений.

Тріумф мирного способу ведення боротьби за громадянські права сповнив М.Л. Кінга впевненістю у правильності обраних рішень. У своїх проповідях він продовжив обстоювати ідеї мирного опору та боротьби за поступові позитивні зміни у сфері прав афроамериканців. Продовженню боротьби сприяли і новоутворені організації: Конференція південнохристиянського лідерства (Southern Christian Leadership Conference), яку очолював сам М.Л. Кінг, Студентський координаційний комітет ненасильницьких дій, а також самоорганізації чор-

них американців: Національна асоціація сприяння прогресу кольорового населення (далі – НАСПКН), Національна міська ліга (далі – НМЛ), Конгрес расової рівності (далі – КРР), які активно сприяли координації мирних протестних рухів, допомагали в організації збору коштів тощо (Kondrashov, 1986: 125).

Протягом наступних років використання мирних методів боротьби продовжувало приносити позитивні результати громадським активістам. У листопаді 1961 р. розпочався десеграгаційний рух у місті Олбані (штат Джорджія). Рух мобілізував тисячі громадян на масштабну ненасильницьку акцію протесту проти всіх аспектів сегрегації в місті і привернув увагу всієї країни. М.Л. Кінг долучився до цього руху вже в середині грудня. Ця протестна кампанія не змогла повторити успіх Монтгомері, але вона створила новий позитивний прецедент – демонстрантів не хотіли заарештовувати, навіть «виганяли з в'язниць» (King, 1990: 105).

Апогеєм діяльності М.Л. Кінга як ідеолога й організатора мирних протестних рухів із питань прав афроамериканців стала спільна з адміністрацією президента США організація маршу на Вашингтон. Він відбувся 28 серпня 1963 р. й отримав широку підтримку всіх правозахисних та громадських десеграгаційних організацій. Саме під час цього маршу М.Л. Кінг виголосив свою найвідомішу промову: «У мене є мрія», перед меморіалом Лінкольна. Незважаючи на резонансний успіх маршу, він був вороже зустрінутий насильницьким крилом боротьби за права афроамериканців. Малькольм Ікс назвав його «фарсом у Вашингтоні», а Нація ісламу заборонила своїм членам відвідувати марш (Boggs, 1998: 127).

Протягом наступних трьох років М.Л. Кінг продовжував поширювати ідею мирної боротьби, апелюючи до її теоретичної доведеності та практичної ефективності. У 1963 р. КПХЛ (яку очолював М.Л. Кінг) провела успішну кампанію проти расової сегрегації й економічної несправедливості в Бірмінгемі (штат Алабама), хоча сам пастор частково розчарувався в «білих» представниках правозахисних рухів, вважаючи їх «занадто боязливими, щоб протистояти несправедливій системі» (King, 1963). Сповненим антисегрегаційної боротьби та правозахисної активності був 1964 р. У березні він був позначений ненасильницькими акціями опору в місті Августині (штат Флорида) (Garrow, 1987: 316–318). Цього ж року відбулись правозахисні акції в містах Сельмі (штат Алабама) та Нью-Йорку.

Особистістю М.Л. Кінга, його ідеологією та рухами, які він надихав, цікавився 35-й президент США Дж.Ф. Кеннеді. Він зі своїм демократичним штабом активно виступав на захист М.Л. Кінга, коли останнього заарештовували. Не дивно, що чимало негрів на президентських виборах голосувала саме за Дж. Кеннеді. Вони вважали, що новий президент внесе до Конгресу антирасистські закони. Сподівання більшості поділяв і сам М.Л. Кінг. Проте Дж. Кеннеді не поспішав з ухваленням знакових законопроектів: він не міг не враховувати позиції консервативних конгресменів і сенаторів. Водночас він розумів невідворотність змін у сфері захисту прав і свобод. Коли чорношкірий Дж. Мередіт у 1962 р. виявив бажання вчитися в університеті Міссісіпі, озброєна консервативна не пустила студента, хоча його супроводжували судові виконавці, у них летіли цегла та пляшки. Дж. Кеннеді відкрито став за молодого студента і направив війська на захист його права на освіту. Дж. Мередіт відвідував заняття під охороною сотень солдатів. Із часом кількість таких випадків неухильно зростала (Lewis, 2022).

Незважаючи на лояльність чинної влади, М.Л. Кінг критикував адміністрацію за повільність. Він говорив, що у США існує план експедиції на Місяць, план же обрання чорного депутата в Алабамі виглядає більш фантастичним. Ідеолог ненасильства наполягав на продовженні мирного і законного тиску на державний апарат, урешті-решт це дало свої плоди.

Найвагомішим доказом ефективності боротьби М.Л. Кінга став Акт про громадянські права 1964 р. – федеральний Закон США, який забороняє дискримінацію за ознакою раси, кольору шкіри, релігійних переконань, статі чи етнічного походження (Transcript of Civil Rights Act, 1964). Саме цей документ поклав кінець дискримінації під час реєстрації для участі у виборах,

припинив расову сегрегацію у школах, на робочих місцях і у громадських місцях. Незважаючи на те, що повноваження структур, які мали забезпечувати дотримання цього Закону, були досить обмежені в перші роки, поступово їхня ефективність та значущість зростали.

Успіхи в боротьбі надихали М.Л. Кінга не відступати від означеної мети. Крок за кроком він досягав успіху мирними шляхами там, де насильницьке крило боротьби було безсилим. Цілеспрямованість М.Л. Кінга та його вірність ідеалам не похитнулися навіть під натиском білих радикалів. Рух негритянського населення наражався на протест із боку білих американців: в автобуси із чорними пасажирами кидали каміння, у них стріляли; у церквах, біля будинків організаторів бойкотів підривали бомби; доходило до того, що чорним активістам доводилось охороняти ночами свої житла. Уже під час бойкоту в Монтгомері на М.Л. Кінга постійно сипалися погрози, а 30 січня 1956 р. в його будинку була підірвана бомба, але сім'ї М.Л. Кінга пощастило уникнути пошкоджень. Перед молодим пастором встав нелегкий вибір: відмовитися від боротьби заради своєї безпеки та безпеки сім'ї або продовжити боротьбу в руслі обраної ним під впливом Ганді тактики ненасильства. Він вибрав друге. Посилення діяльності захисників афроамериканців у боротьбі за свої громадянські права викликало посилення протидії прихильників сегрегації. Збільшувалась кількість жертв, нападали як на активістів руху права, так і на пересічних афроамериканців. Вибух у церкві у травні 1963 р. забрав життя чотирьох дівчаток, які відвідували недільну школу (Huseynov, 1993: 114).

Протистояння прихильників і противників сегрегації набувало характеру «хрестового походу», принципового протистояння ідей та інтересів. Це було складним випробуванням для adeptів мирного способу боротьби, адже одні були готові вбивати, відстоюючи свої принципи, а інші для своєї справи були готові йти на смерть. «Перш ніж ми завоюємо свободу, проллється ріки крові. Але це повинна бути наша кров», – пояснював М.Л. Кінг своїй пастві ціну і принципи їхньої боротьби. Активне використання євангельських заповідей, апелювання до того, що саме вони допомогли вижити поколінням чорних рабів, підкріплювало віру афроамериканців у те, що можна досягти успіху мирним шляхом. Молодого пастора вони називали своїм Мойсеєм (*Natsionalni vidnosyny v Novyi i Novitni chas: teoriia i politychna praktyka*, 2000: 49).

М.Л. Кінг, завжди вірний своїм ідеалам ненасильства, виступав проти війни як методу вирішення міжнародних проблем. Особливо активно він осудив участь США у В'єтнамській війні. Військовий конфлікт у В'єтнамі став знаковою подією в житті американського суспільства і досить швидко породив антимілітаристські пацифістичні рухи. М.Л. Кінг виступав проти інтервенції до В'єтнаму, називав її перетворенням незалежної країни на американську колонію, що для нього, як для людини, яка надихалася гуманізмом антиколоніальних рухів, було неприпустимим (Robbins, 2007). Окремий аспект критики війни стосувався її економічної сторони. Пастор уважав недоцільним мільйонні витрати на заокеанську війну, тоді як соціальна сфера США потребувала дотацій.

Навіть після ухвалення Акта про громадянські права 1964 р. М.Л. Кінг не припиняв своєї боротьби і до самої смерті продовжував організовувати мирні протестні рухи, виголошувати мотиваційні промови та видавати книги. Його було смертельно поранено під час виступу в Мемфісі 4 квітня 1968 р. (Purnick, 1988). У цій трагедії проявилась жорстока іронічність долі: головний апологет ненасильства загинув насильницькою смертю. У статті «Заповіт надії», опублікованій після його смерті, М.Л. Кінг закликав афроамериканців продовжити боротьбу ненасильницькими методами, але також попередив, що «справедливості для чорношкірих не може бути досягнуто без радикальних змін у структурі суспільства».

Висновки. Мартін Лютер Кінг був системоутворювальним елементом руху афроамериканців за громадянські права. Він був засновником та керівником громадських рухів і організацій. Ініціював, надихав і очолював акції мирного протесту по всій країні. Ним була ще раз доведена ефективність ненасильства як методу боротьби. Його виступи, промови, радіозвернення, книги та статті дали енергію руху за громадянські права на весь залишок ХХ ст.

References:

1. Agape. Martin Luther King Jr. and the Global Freedom Struggle. *The Martin Luther King Jr. Research and Education Institute. Archived from the original on January 20, 2015* (in English).
2. Ansbro J.J. (1982). Jr: Nonviolent Strategies and Tactics for Social Change. *Madison Books* (in English).
3. Baldwin Lewis V. (1991). There is a Balm in Gilead: The Cultural Roots of Martin Luther King, Jr. *Minneapolis: Fortress Publishing* (in English).
4. Boggs Grace Lee (1998). Living for Change: An Autobiography. *U of Minnesota Press* (in English).
5. Burrow R. (2014). Extremist for Love: Martin Luther King Jr., Man of Ideas and Nonviolent Social Action. *Book collections on Project MUSE. Fortress Press* (in English).
6. Gandhi, Mohandas Karamchand (1869–1948), *King Encyclopedia, Stanford University*. URL: <https://kinginstitute.stanford.edu/encyclopedia/gandhi-mohandas-k> (in English).
7. Garrow D.J. (1987). Bearing the Cross: Martin Luther King Jr. and the Southern Christian Leadership Conference. *Harper Collins* (in English).
8. Gray J. (2012). Birmingham civil rights activist Colonel Stone Johnson has died (slideshow). *AL.com*. URL: https://www.al.com/spotnews/2012/01/birmingham_civil_rights_activi.html (in English) (Accessed 27 May 2021).
9. Heivskykh I.A. (1973). SShA: Nehrytianska problema. Polityka. Vashynhton v nehrytianskomu pytanni (1945–1972). (US: Negro problem). *M.: Mizhnarodni vidnosyny, 186 s.* (in Ukrainian).
10. Huseynov A.A. (1993). Nenasylstvo: filosofii, etyka, polityka. (Non-violence: philosophy, ethics, politycs). *M. Nauka. 188 s.* (in Russian).
11. Ivanov R.F., Lisnevskiy T.A. (1981). Ku-kluks-klan (Ku klux klan). *M.: Polytyzdat. 218 s.* (in Russian).
12. Kahlenberg, Richard D. (1997). Book Review: Bayard Rustin: Troubles I've Seen. *Washington Monthly. Archived from the original on October 5, 2008* (in English).
13. King, Martin Luther Jr.; Clayborne Carson; et al. (2005). The Papers of Martin Luther King Jr., *Volume V: Threshold of a New Decade, January 1959 – December 1960 (PDF)*. *University of California Press. Archived from the original (PDF) on June 15, 2013* (in English).
14. King, Martin Luther Jr. (April 16, 1963). Letter from Birmingham Jail. *The Martin Luther King Jr. Research and Education Institute. Archived from the original on January 9, 2013*. (in English).
15. King, Martin Luther Jr. (1990). A Testament of Hope: The Essential Writings and Speeches of Martin Luther King Jr. *Harper Collins* (in English).
16. King, Martin Luther Jr. (December 11, 1964). Nobel Lecture by MLK. *The King Center* (in English).
17. Kondrashov M.A. (1986). Zhyttia i smert M.L. Kinha. (Life and death of M.L.King). *M.: Mizhnarodni vidnosyny, 268 s.* (in Russian).
18. Lance Hill (2006). The Deacons for Defense: Armed Resistance and the Civil Rights Movement. *University of North Carolina Press* (in English).
19. Lewis, David L. and Carson, Clayborne. “Martin Luther King, Jr.”. *Encyclopedia Britannica, 11 Jan. 2022/* URL: <https://www.britannica.com/biography/Martin-Luther-King-Jr> (Accessed 15 January 2022).
20. Marshall F. (2005). Martin Luther King, Jr: A Life (in English).
21. Natsionalni vidnosyny v Novyi i Novitnii chas: teoriia i politychna praktyka (2000) (National relations in modern and modern times: theory and political practice). *M.: Mizhnarodni vidnosyny. 175 s.* (in Russian).
22. Pearson Hugh (2002). When Harlem Nearly Killed King: The 1958 Stabbing of Dr. Martin Luther King, Jr. *Seven Stories Press* (in English).
23. Purnick Joyce (April 18, 1988). Koch Says Jackson Lied About Actions After Dr. King Was Slain. *The New York Times. Archived from the original on January 4, 2013* (in English).
24. Robbins Mary Susannah (2007). Against the Vietnam War: *Writings by Activists*. *Rowman & Littlefield* (in English).

25. Rymyny R. (2018). *Kratkaia ystoriia SShA* [The short history of the US]. *Moscow: KoLybry, Azbuka-Attykus* (in Russian).
26. Thomson-Deveaux A. (2014). *Armed Resistance in the Civil Rights Movement: Charles E. Cobb and Danielle L. McGuire on Forgotten History*. *The American Prospect* (in English).
27. *Transcript of Civil Rights Act (1964)*. URL: <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=97&page=transcript> (in English) (Accessed 27 May 2021).
28. Wofford, Harris Llewellyn (1926). *Archived from the original on March 17, 2015*. URL: <https://id.loc.gov/authorities/names/n80025834.html> (in English) (Accessed 27 May 2021).
29. *Z istorii politychnoho rukhu ta hromadskoi dumky SShA (1991)*. (From political movement and public opinion in US). *M.: Mizhnarodni vidnosyny. 251 s.* (in Ukrainian).